

Іван
ДРАЧ

Наближення

Переклади

FOLIO

Коллектив авторов

Наближення. Переклади (збірник)

«Фолио»

ББК 84(4УКР)6

Коллектив авторів

Наближення. Переклади (збірник) / Коллектив авторів —
«Фолио»,

ISBN 978-966-03-7707-3

Ця книжка містить найповніше на сьогодні зібрання перекладів Івана Драча (нар. 1936 р.), відомого українського поета, громадсько-політичного діяча, лауреата Національної премії України ім. Т. Шевченка, Героя України. Чудовий знавець світової поезії, Іван Драч із її величезної скарбниці вибирає для перекладу вірші славетних попередників і своїх сучасників, які найбільш співзвучні його власним відчуттям і думкам. Талант поета дозволяє Драчу не тільки передати дух художнього твору іншомовних майстрів слова, але й стати для них справжнім співавтором, демонструючи перегук ідей, образів, стильових рішень. Його переклади нищать усяку часову відстань між творами й поколіннями, зближують народи і культури, відкриваючи Україні дивосвіт поезії багатьох країн.

ББК 84(4УКР)6

ISBN 978-966-03-7707-3

© Коллектив авторів

© Фолио

Содержание

Розмова з другом-перекладачем	7
Сутра соняшника	8
Література і час	10
З австрійської поезії	18
Інгеборг Бахман (1926–1973)	18
«Я обличчя твоє ховаю...»	18
З американської поезії	19
Аллен Гінзберг	19
Супермагазин у Каліфорнії	19
Стенлі Кюнітц	20
Відкрийте ворота	20
Війна проти дерев	20
Вільям Джей Сміт	22
Автопортрет	22
З англійської поезії	24
Т. С. Еліот	24
Безплідна земля	24
З балкарської поезії	36
Кайсин Кулієв	36
Вечір	36
«До кори чинари притулюсь...»	37
«Де піч не з вогником...»	38
«Коли слово „честь“ і слово „совість“...»	38
«Журитися не варто в смутен час...»	39
«Світ знову повен страхів, неспокійний...»	39
«Минув твій полудень, прийшов вечірній час...»	40
Сон зимової ночі	41
Пам'яті матері	41
«Учись у Баха, що в минулі роки...»	48
Пам'яті чегемського ратая	49
«Щастя й горя спізнав він немало...»	50
«Сон, щасливий сон мені приснився...»	50
«Світ знову повен страхів, неспокійний...»	51
З башкирської поезії	53
Мустай Карім	53
Слово до самого себе	53
З білоруської поезії	55
Ригор Бородулін	55
Інтеграл на цеглі	55
«Слаблю скатерку чисту...»	55
Софійка	56
Моя мова	57
«Частенько ми багато каємось...»	58
Спіднички	58
З грецької поезії	60
Йоргос Сеферис	60

Заперечення	60
Засмучена	60
Водохрещя, 1937	61
Конец ознакомительного фрагмента.	62

Іван Федорович Драч

Наближення

Переклади

© І. Ф. Драч, 2017

© І. С. Рябчий, упорядкування, 2017

© В. О. Брюгген, передмова, 2008

© О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2017

* * *

Розмова з другом-перекладачем

Є щось святотатницьке в перекладі.
Ну, переклади троянду – матіолою.
Граціозність Венери – Попелюшкою голою.
Запахів несумісність – вся в перекладі!

Перекласти, перевезти, перевести.
Перевести славу за мізинок слова?!
Перекласти, щоб не переклясти! Ну, а віртуозні жести?
Ну, а фібри словошлюбів – золота ж основа,

Вся посічена інакшістю чужого подиху.
Подих – хай чудесен, хай на диво дивнословен.
Кожне слово славне, славне аж до подвигу...
Контрабасе, шепіт скрипки поклади мені болиголовом!

Так. Інакше ж неможливо. Як же мені губи в губи,
Як же мені сонце в сонце – тільки в словонебі відшукати.
Щоб в мені чужі своїми запеклися люті згуби,
Щоб в цикуту не стрибали з божевілля всі цикади.

Так. Хай так. Чи тільки варіація
Іншомовна, чи й твоя тонка сейсмічність
Ходить у словах моїх, неначе в бранцях,
І волає, і волає про катастрофічність

Спроби слово в інше слово вбгати —
Ой, кричить твоє й моє: ми ж близнюки, ми ж парні...
Ні! Не буду більш переклад хижо ганити —
Сам я з тої ж словобуцегарні.

Сам спішу до Лорки! Навіжено сам я – до Неруди!
Віддаюсь як проклятий своєму ямбу і хорю...
Але що це, що? О, як судомить нагло груди.
А, це ти! Ну що ж – переклади мене...
Стріляй мене – зорею...

Сутра соняшника (За Алленом Гінзбергом)

Я блукав берегом брудного консервного звалища, і всівся у великій тіні паровоза «Сазерн Пасіфік», і дивився на захід сонця понад коробками вгору по горах, і ридав.

Джек Керуак сидів поряд зі мною на іржавій вигнутій балці, друг, і ми, сірі й смутенні, однаково гадали про власні душі в оточенні вузлуватого залізного коріння машин.

Покрита нафтою ріка відбивала багряне небо, сонце сідало на останні піки над Фріско, в цих водах ні рибини, в горах – ані відлюдника, лише ми, червонооки й сутулі, наче старі злидарі біля ріки, сиділи втомлені, з власними думами.

– Подивися на Соняшник, – сказав мені Джек. На тлі сонця на вечірньому пружі стояла мертва тінь без кольору, велика, неначе людина, горюючи над мотлохом тирси старої. Я підвівся, зачарований, – це був мій перший Соняшник, пам'ять про Блейка, мої прозріння – Гарлем і Пекла Іст-Рівер, і мостом брязкіт сендвічів Джона Грізі, трупики дитячих візочків, чорні витерті шини, забуті, без візерунків, вірші на березі річки, горшки і кондоми, ножі – все сталеві, але не нержавіючі, – і лиш цей бруд липучий і леза гострих артефактів відходять в минуле:

сірий Соняшник на тлі сонця на вечірньому пружі, потрісканий, смутний і запилюжений, і в очах його кіптява, і смог, і дим допотопних локомотивів; вінчик з бляклими пелюстками, зігнутими і щербатими, як поруйнована корона, велике лице, деінде насіння висипалось;

скоро він стане беззубим ротом гарячого неба, і промені сонця погаснуть в його волоссі, немов павутина засохла;

листки стримлять із стебла, наче руки, жести із кореня в тирсі, вапно із гілок опало, мертва муха у вусі.

Несвята побита річ, мій Соняшнику, моя душе, як тоді я любив тебе!

Цей бруд був не людським брудом, але брудом смерті і людських паровозів,

вся запона пилуки на брудній шкірі залізниці, цей смог на щоці, ці повіки чорних злиднів, ця покрита сажею рука або фаллос, або протуберанець штучний – гірше, ніж бруд – промислової – сучасної – всієї цієї цивілізації, що заплямила твою божевільну золоту корону,

і ці туманні думи про смерть, і запилені безлюбні очі, і кінці, і зів'яле коріння внизу, в домашній купі піску і тирси, гумові долари, шкіра машини, нутроці сухотного автомобіля, порожні консервні бляшанки з іржавими язиками набік – що мені ще розповісти? – імпотентський залишок сигари, задерті ноги тачок, молочні груди автомобіля, витерта сідниця крісла і сфінктер динамо – все це зіпріло й обсоталось як мумія навколо твого коріння, – і ти стоїш переді мною на заході сонця, і скільки величі в твоїх обрисах!

О досконала краса Соняшника! Досконале щастя буття Соняшника! Ласкаве око природи, націлене на хіпповате реберце місяця, прокинулось, живе, збуджено п'ючи в тіні заходу золотий вітерець щомісячного сходу сонця!

Скільки мух дзижчало навколо тебе, не помічаючи твого броду, коли ти кляв небеса залізниці і свою увітчану душу!

Нужденна мертва квітка! Коли ти забула, що ти квітка?

Коли ти, глипнувши на себе, вирішила, що ти безсилий і брудний старий локомотив, привид локомотива, привид і тінь колись всеможного дикого американського паровоза?

Ти ніколи не був паровозом, Соняшнику, ти був Соняшником! А ти, паровозе, ти і є паровоз, не забувай!

І взявши скелет Соняшника, я утвердив його поряд з собою, як скіпетр,

і проповідь вирік для власної душі, і для Джека, і для всіх, хто волів би послухати:

– Ми – не страшні, запилені, моторошні паровози, всі ми душею прекрасні золоті соняшники, ми обдаровані насінням, і наші голі волохаті золоті тіла на заході сонця перетворюються в божевільні тіні соняшників, за якими настирливо і натхненно спостерігають наші очі в тіні скаженого цвинтаря паровозів над брудною рікою при світлі заходу сонця над Фріско.

Література і час

У не дуже сприятливих для літератури суспільних умовах вона сама нагадує про себе і про своє незамінне значення. Книжковий ринок моторошно забитий макулатурою, нерозвинена духовна культура сучасних поколінь утворює зворушливий союз із ремісничими підробками під мистецтво, класичні твори гірко оплакують своє забуття... Та ось Володимир Бортко виносить на телеекран достойну великої книги кінематографічну версію «Майстра і Маргарити», і мільйони людей буквально прилипають до телевізорів. Вони, можливо, й самі достоту не розуміють, що ж із ними сталося, що саме так заповонило їхню уяву... А це – велика таїна і магія високого мистецтва, це – несподівана в метушні побуту й поквапливому споживанні ерзац-книжок *антитеза справжнього*, це неперебутня здатність таланту своїми засобами підводити людей до простих і вагомих, таких потрібних для життя думок і відчуттів.

Як маленька бджола безпомилково знаходить квітку, спроможну дати нектар, так і спрагла за істиною душа тягнеться до слова, здатного прояснити її сумніви. І нікому й ніколи не вдасться похитнути значення літератури на тому великому, завдовжки в усе життя, шляху самопізнання.

Безперечно, вже напрацьоване багатство української літератури, виринаючи із тимчасового забуття, ще не раз і дедалі частіше буде радувати й дивувати тих, що його знали й недбало відступили від нього, буде вражати й приголомшувати тих, що зіткнулися з ним уперше. Будь-яка цивілізована нація ретельно дбає про свою культурну скарбницю. Україна ж рухається, прагне ввійти до кола саме таких націй. На поетичному небосхилі України вже кілька десятиріч яскраво сяє й не туманиться зірка Івана Драча. Якщо ми кажемо про загальнонаціональні здобутки, то повинні казати й про те, що кожна крупна творча особистість має і свій власний «історичний» набуток, у розумінні певної біографічної лінії, певної художньої трансформації, творчого діапазону та еволюції.

Іван Драч сказав своє вагоме слово в ліро-епічній поезії, в публіцистиці й літературній критиці, в драматургії, зосібна кінодраматургії, в художньому перекладі... Книга вибраного І. Драча за всі роки його діяльності «Анатомія блискавки» (Харків: Фоліо, 2002) засвідчила нев'янучу, пекучу актуальність його поезії, в якій так щільно єднуються пронизливі ліричні ноти і віщий глас народного трибуна, гармонійно співіснують класична традиція й художня новація, мікрокосм і макрокосм поетичного мислення. Можна по-різному оцінювати вплив політичної діяльності на творчість митця, але безсумнівно, що й політиці він віддається з такою ж силою душевної пристрасті, що в останні 15–20 років він виступає в ролі одного з найбільш політично заангажованих наших культурних діячів. Це факт його біографії, з яким неможливо не рахуватися. Це potwierджує й нова книга поезій Івана Драча «Противні строфи» (Київ: Проміт, 2005), якій поет не завагався припасувати таку визивну, парадоксальну, сміливу назву.

Злети й гіркий досвід політики, надії й розчарування, поклики до історії, що її Драч завжди відчуває всіма фібрами душі, незмінне й палке бажання *творити* свідомих українців із «хохлів» та «малоросів», а поряд – відчай на грані зневіри (грань цю Драч ніколи не переступає!) – усе це карбується в строфах напружених і дзвінких, нервово пульсуючих, часом нібито, «недописаних», обірваних на півслові... І все це подано в тональності розмаїтій, спонтанній, у найширшому інтонаційно-стильовому діапазоні, від елегійної патетичності до саркастичного кпину, від трибунної міді до майданного безцензурного вигуку... Дуже хотів би посперечатися з тими, хто запевняє, буцімто Драч уживає брутальну лексику «на догоду моді». Справа стоїть глибше: переживання поетове настільки сильне, зневага до нікчемності людей така загострена, а скепсис настільки всеосяжний, що інколи «міцне слівце» й не може не стрибнути само на кінчик пера...

Славнозвісна емоційність поета обертається несподіваними, часом і «шокуючими» гранями. З усім тим зміст книги виходить далеко за межі політичних ремінісценцій. Укладена переважно із творів останніх років, вона являє читачеві Драча *незмінного*, а водночас – мінливого, оновленого, збагаченого... Його ліризм доповнюється щемливими й гіркими нотами, які по-своєму відтінюють незрадливу відданість поета красі й радощам буття, масштабність його історичного мислення певніше просвічується з опануванням злободенних реалій, в їхній безжально-дошкульній інтерпретації... І я сказав би, що – безвідносно до всякої політики – Драч подає в «Противних строфах» цілу низку нових поетичних шедеврів, які засвідчують інтенсивність і стабільність його літературної праці.

Заглиблення в тему «література і час» несе ризик знесилення для кожної потужної творчої індивідуальності, щиро занепокоєної вагою і життєздатністю свого слова, але воно ж і конче необхідне для безнастанної критичної самоперевірки, для бачення перспективи, для нового самоствердження.

Роблене сьогодні є виразним тлом для зробленого вчора, є потвердженням чи запереченням давніх набутоків, засобом їхньої переоцінки, вічного наближення до неспростовної істини. Бездумні слововиливи, які помилково сприймаються їхніми продуцентами (та й споживачами) за «літературу», знищать самі себе, бо не базуються на душевній самовіддачі, отож не містять «дубильної речовини», яка визначає міцність літературних напоїв. Живі плоть і кров, зафіксовані в слові, мають здатність птаха Фенікса оживати через десятиріччя.

Усе це стосується й художніх перекладів. Вони розсувають рамки рідної літератури (а водночас і рамки індивідуальної творчості), прокладають містки між літературами народів світу, являючи співзвучність духовного життя країн і континентів, близькість прагнень і устремлінь людства. Оті «поштові коні просвіти», як шанобливо й предметно означив перекладачів Пушкін, є справді перевізниками скарбів. Я б навіть сказав, що вітчизняна література тим багатша, чим повніше представлена в ній творчість інших народів. І українська література має давню, розвинену й потужну школу художнього перекладу, має таких титанів цього складного мистецтва, як Леся Українка, Максим Рильський, Микола Бажан, Василь Мисик, Микола Лукаш, Григорій Кочур... Не кажучи про фахових тлумачів, десятки поетів різних поколінь радо віддають свій час і натхнення перекладу. Це характерна, незмінна риса нашої літератури, це важлива грань її історичного самоусвідомлення й самоствердження. Мало яка із слов'янських, та й загалом європейських літератур виявляє таку ж пильну увагу до іншомовних творів, класичних і сучасних, таку ж інтенсивність у пізнанні й наближенні до духовних здобутків інших народів. Це є вияв творчої сили нашого народу, його відкритості до всього прекрасного.

Від ще зовсім юних років Іван Драч, один із найбільш допитливих і невтоленних наших поетів, демонструє стабільний, незгасаючий інтерес до перекладацької діяльності, яка, зрештою, від спорадичних проявів виокремлюється у своєрідну, помітну й важливу грань усієї літературної творчості майстра. Якщо збірка «Анатомія блискавки» подає, сказати б, емоційний і стильовий «контрапункт» усієї поетичної творчості Івана Драча, відкриває молодому читачеві незмінно глибокого й пекуче актуального автора, то книга «Наближення» вивершується як данина поваги й захвату талантами інших – і постатей класичних, і наших історичних сучасників, – як сукупний, спільний з ними «багаж» автора, як шлях його розвитку й творчої еволюції, співвіднесеної з ростом багатогранної перекладацької майстерності.

Де піч не з вогником,
Там хліба не буває.
Хто меле язиком,
Той мудрості не знає.

Земля ж бо не кричить,

Хоч і пшеницю родить.
І в горах тур мовчить
Відважної породи.

.....

Бочки, сповиті сном,
Мовчать – вино у кожній.
Розкажуть про вино
Лише бочки порожні.

Це – Кайсин Кулієв у тлумаченні Драча. Таких сліпучо-яскравих проникнень у художню тканину кабардино-балкарського поета в перекладача немало. Я думаю: чим особливо близький Кайсин Кулієв Драчеві? Отакими блискавичними прозріннями? Нерозривним зв'язком із рідною землею, коли життя й природа маленького гірського селища стають символом планети й людства? Нас пригнічують деякі новітні суспільні тенденції, коли здається, що цілі материки мистецтва пішли «під воду», віддані на заклання забуттю... Та ось же воно, нев'януче й незнищене мистецтво слова, його за руку виводить на сучасний кін Іван Драч! Як і вірші Ояра Вацієтіса, Паруйра Севака, Григоре Вієру, Отара Чиладзе... Ось же воно, карбоване в слові й неспопелене натхнення Пабло Неруди, Федеріко Гарсія Лорки, Нікити Стенеску, натхнення, помножене й поєднане з натхненням українського поета... Ось же воно, дзвінке й чисте звучання голосів літературних велетів – Данте Аліґ'єрі та Олександра Блока, воно таке повносило в новому (і неповторному!) переживанні сучасного українського митця!

Колись, в одній із незчисленних літературних полемік, я назвав перекладача-поета співавтором оригінальних текстів, що їм він дає нове життя, «нову прописку» в іншомовній літературі. О, як напосіли на мене пильні ревнителі догматичних принципів! Рішуче заперечив названу тезу й Павло Загребельний. Однак давайте розглянемо ланцюжок психічно-емоційних і смислових трансформацій в оригінальному творенні й перекладному. Ліричне зерно, яке може бути спровоковане будь-якою найвипадковішою і найнезначнішою причиною, дає пагони, що в своєму розвитку набирають і смислового розгалуження, і формального вивершення. Маючи перед собою певну логічно збалансовану мовну конструкцію, професійний перекладач (а він зовсім не зобов'язаний бути поетом!) вирішує конкретні проблеми, намагаючись створити максимально вдалий еквівалент художнього тексту. Більшого від нього не вимагається, іншого завдання він перед собою не ставить. Отже, він шукає ключа до загальної тональності твору, опікується питаннями ритміки, синоніміки, фразеології, фонетичної організації фрази, якомога більше наближеної до оригіналу, його цікавить система тропів, римування, відтворення можливих неологізмів чи стильових і структурних перепадів у тексті та ін. Перекладачі найвищого рівня прекрасно розуміють значення й роль підтексту в поезії, силове поле її магічного, ірраціонального впливу і докладають усіх зусиль для збереження й передачі саме цих її «невловних» якостей.

Усе це визначає успіх перекладацької праці. Ну, а коли нею захоплюється, по-справжньому «горить» професійний поет, та ще поет яскравої, самобутньої індивідуальності?.. Тут ситуація дещо змінюється в плані осягнення, співпереживання твору, в плані його найглибшого освоєння й сприйняття. Адже теми, сюжети, конфлікти світової літератури (й поезії зокрема) перетинаються, зростають у близьких формах на різному національному та історичному ґрунті. Тут можливі такі «збіги» творчої психіки, таке глибоке переймання чужими страстями й переживаннями, що вони й справді виступають у свідомості поета-перекладача як *його власні*. І в таких випадках найбільше важить уже не просто філігранна майстерність тлумачення, а сугубо *індивідуальне літературне* творення, точна передача самого духу пев-

ної художньої речі, яка навіть і не обов'язково пов'язана із буквальною точністю перекладу. От коли маємо підстави казати про *перекладача-співавтора*! Це шлях до творення істинних шедеврів. Я думав про це недавно, слухаючи по радіо фрагменти «Євгена Онегіна» в блискучому перекладі Максима Рильського.

І в Івана Драча деякі з перекладів – скажімо, з Олександра Блока, Кайсина Кулієва, Ояра Вацієтиса, Паруйра Севака – прочитуються як спалахи чистого й найвищого натхнення, що народжують словесну форму викінчено бездоганну. Талант одного поета виводить на сучасний кін таланти інших і вже цим нищить усяку часову відстань між творами й поколіннями. Наскільки художні тексти витриваліші, скажімо, за політичні: останні старіють уже другого дня після публікації, перші ж здатні обпикати уяву та почуття через десятиріччя.

Проблема літератури й часу складна, багатомірна й багатозначна. Не йдеться про кілометрові книгосховища, в яких «поховано» стоси колишніх духовних цінностей... Не йдеться про очевидну й природну застарілість тематичних і стильових особливостей ряду книг чи напрямків, що відігравали колись помітну суспільну роль... Не йдеться про наявний, усім зрозумілий спад читацької уваги до художньої літератури й видозміну самого її «соціального статусу»... Але йдеться про виняткову здатність *кожного яскравого твору* спалахувати новим світлом, воскресати із небуття чи забуття, вражати уяву нових людей і в нові часи. Йдеться про *незнищенність* інтересу до літератури й самого бажання займатися нею попри сьогоденне її збідніння й спрощення, попри явне звуження сфери її суспільної активності. Йдеться загалом про необхідність її існування як одної із форм розумової діяльності людства.

Без літератури освічена людина ніколи не набуде глибокого, всеосяжного знання рідної мови. Без літератури молодим поколінням ніколи не виховати в собі високої культурної поведінки й почуттів, а зрілій людині – не розібратися в складних емоційних вузлах власного життя. І хоча суто інформативне поле художньої літератури звужується в добу відкритості й доступності сучасного інформаційного буму, пов'язаного із електронними засобами масової інформації, усе одно без художніх творів нам не відчутти смак і аромат минулих історичних епох (та й нинішньої «технократичної» доби!).

І в галузі художнього перекладу ми спроможні сповна відчутти оту дивовижну здатність давніх творів оживати в новій якості й у новому ореолі, і то найперше у тих випадках, коли перекладачеві щастить піднятися до рівня справжнього, реального *співавтора* іншомовного поета, тобто подарувати його словам частинку власної плоти й крові. О, наше сприйняття ніколи не зраджує нас, і ми чуємо негайно, коли таке насправді трапляється, бо тоді по-особливому неповторні еманация духу й буяння почуттів, закарбовані в оригіналі й трепетно, повнозвучно перенесені в стихію іншої мови.

Для кого з нас не стануть кривна близькими відчайдушні слова Олександра Блока з поезії «Друзям»?.. Ширше – для яких поколінь, для яких епох оті слова могли б стати неактуальними?.. Нема таких, бо людська психіка не міняється за тисячоліття. (І коли я всоте перечитую «Діалоги» Платона, то завжди думаю: не піднесеться на таку височінь жодний із нинішніх письменників на Заході і на Сході...)

Ми, друзі, таємно ворожі,
Глухі, завидющі, чужі,
А як би і жити, й трудитись,
Не бути б так – ніж на ножі?

Що вдієш! Усяк наставрвсья
Отрути для свого житла,
Всі стіни просякла трутизна.
Ніде не притулиш чола!

.....

Життя продали ми і дружбу,
Лихі марнотратники слів,
Що вдієш! Ми шлях розчищаєм
Для наших далеких синів!

Коли в кропиві під парканом
Нещасні кістки зогниють,
Який-небудь пізній історик
На нас наживеться, мабуть.

Ось тільки замучить, проклятий,
Ні в чім не повинних дітей
Нудними цитатами з текстів
І датами наших смертей.

.....

У свіжий бур'ян з головою —
Щоб сон забуття вколивав!
Мовчіть, проклятущі книги!
Ніколи я вас не писав!

Зверніть увагу, з якою стрімкою, навалюючою силою Іван Драч проводить головну, концептуальну ідею твору, якими драматичними каскадами нарощується й посилюється його тема, з якої точної словесної інструментовки виривається невідомий, щемливий і дзвінкоголосий Олександр Блок у новому для себе українському «поетичному плащі». Тут, як мовиться, ні додати, ані змінити нічого: переклад становить монолітний смисловий та фонетично організований мовний «зліпок». У ньому чітко вирізьблюється складний, багатоманітний поетичний візерунок гірко прозріння Блока, відкривається уся його глибина й безвихідь, втілено без найменших втрат елегантну, зовні таку легку й невимушену образну систему одного із ліричних шедеврів російського поета.

Класична легкість є наслідком прискіпливої, копіткої та вимогливої праці. Готуючи для видавництва книгу Івана Драча «Наближення» як її упорядник і коментатор, я серед стосів книжок, рукописів, журнально-газетних публікацій перечитав і досить грубезний машинописний зшиток «блоківських перекладів», які становлять, судячи з усього, перші підступи Драча до поезії Блока належать давнішому часові ще молодого, «рвйного» українського новатора. І той зшиток дав цікаву поживу для розмислів. Між ним і збіркою вибраних поезій Олександра Блока в українських перекладах (Київ: Дніпро, 1980), вочевидь, пролягли роки й роки. Я не міг не піддатися спокусі бодай часткового текстологічного аналізу й порівняння. Остаточні варіанти вражально різнилися від початкових. Було суцєю насолодою стежити за перебігом поетової думки, яка входила в контакт і співпрацю з творчою уявою російського майстра. Одної юнацької сміливості й рвйності виявилось замало, щоб здолати блоківські вершини вже з першої спроби. Слід було набути життєвий і творчий досвід, слід було просто пережити те ж саме, що переживав Блок, аби стати урівні із ним.

От коли кожна правка, кожна зміна в своїх текстах спрямовуються до однієї мети, виходять із найглибшого духовного співпереживання, стають бездоганно точним ударом літературного різця по мармуровій брилі, вилучаючи з неї адекватну сутність чудового образу.

Ось коли народжується досконалість. А досконалість твору вириває його з полону часу, завжди дає людині радість пізнання прекрасного й завжди годить її потребі самопізнання.

Переклад може слугувати відмінним засобом перевірки твору на живучість – літературну, психологічну, емоційну, історичну... Він знаходить новий ракурс, у якому оживає оригінал, він «вживлює» його в сьогодні, навіть (і саме) на іншому часовому, соціальному, національному ґрунті.

Під пером Івана Драча достеменно відкриттям для українського читача стала творчість румунського поета Нікіти Стенеску – «Елегії (Таємна вечере)», двомовне румунсько-українське видання (Кишинів, 2003).

Той лиш вмирає, хто знає себе,
той народжується, котрий
свідок собі.

.....

Все просто, все настільки просто,
що стає недосяжним.
Все так близько, настільки
близько, що
заходить за очі
і стає невидимим.

.....

Ось я
залишаюсь тим, яким залишаюсь,
з прапорами самотності, зі щитами холоду,
біжу до себе в зворотній бік,
одриваючись зусібч,
одриваючись від мого початку,
від мого ліворуч і від мого праворуч,
від того, що зверху, від того, що знизу,
ждучи звідусюди
в інше,
повсюди моїх споминів знаки:
небу – зорі,
землі – повітря,
а тіням – гілочки з листям.

.....

Але передовсім,
ми насіння і є – готуймося
з себе самих викинутись кудись,
вище кудись, в що-небудь,

що носить ім'я весни...
Бути всередині феноменів, завжди
всередині феноменів.
Бути насінням і спертись
на власну землю твою.

(«Елегія одинадцята. Вступ до весняних турбот»)

...Хіба не міг би той вірш – отакий вірш – зринуть і на українському ґрунті?... Іван Драч доводить: міг би! Сила цього перекладу – в емоційно-смісловій адекватності передачі найтонших перебігів поетової думки, в єднанні з нею, у віднаходженні природної, гнучкої словесної оболонки для цієї складної, багатошарової думки.

На безмежному літературному полі, помережаному багатьма глибокими слідами, Нікіта Стенеску упевнено прокладає свою власну борозну. Його мислення напружене й нервово, образи насичені й свіжі, думка проривається крізь них, як зелені паростки крізь міський асфальт. Йому вдається гармонійно єднати химеричну картинність із строгістю точного висновку, алогізм і логічність, жорстокість і ніжність, непримиренність бурхливих конфліктів і світло душевної ясності. Я сказав би, що ця поезія перегукується із кращими взірцями європейської (зокрема, французької) філософської лірики, сягає часом масштабів глобальних, космічних. Художні координати цієї поезії дуже місткі, її смислова наснага при всій мінливості форми навдивовижу стабільна.

Ні, такі перекладацькі звершення й відкриття не забуваються, вони стають фактом і вітчизняної літератури, бо їх пересаджує і вирощує на рідному ґрунті дбайливий літературний садівник. «Душі померлих / це земна атмосфера. / Ми дихаємо їхніми душами; / їхні душі занурюють свої пальці / глибоко в наш подих». «Хто ким дихає – невідомо. / Історія гусне в урочистих словах; / майбутнє постає перед нами / у формі розмови. / Іншими вустами проголошеної, / досконалішими ніж наші».

Таке зачіпає за живе, таке врізається у свідомість.

Література може відходити у минуле разом зі своїм часом, але може й випередити його; тоді вона зазнає нового зближення й споріднення з новими людьми, з новими часами. В ідеальному варіанті «позачасова література» і стає літературою на всякий час, як можна сказати про класику, що це одяг для будь-якої пори і на будь-який зріст.

Письменник від Бога, письменник за покликанням зменшує своє життя, вселяючи його у власні слова. Те ж саме стосується й талановитого перекладача, який витрачає свою плоть і кров, «привласнюючи» чужі слова. І це зовсім не фігуральний вислів. Такі високі зразки вражального, повноцінного словотворення ми знайдемо серед перекладених Драчем поетичних осяянь Пабло Неруди, Євгена Євтушенка, Паруйра Севака, Давида Кугультинова, Отара Чіладзе, Григоре Вієру, Федеріко Гарсія Лорки...

Під збільшувальним склом перекладацької лінзи, якою керують натхнення і творчий пошук, ми з подивом і захватом відкриваємо для себе й нові грані знайомих текстів, і цілі людські світи, закарбовані в бездоганних рядках, непідвладних руйнівній силі вивітрювання, іржі часу. У змаганні літератури з часом виграє виснажлива, самовіддана й самозабутня праця.

Одноденної літератури сьогодні – невпрогорт. Вправні журналісти незрідка виглядають цікавішими за так званих «письменників». Мене вражає й пригнічує духовна нищість багатьох книжок, примітивна їхня запрограмованість, понура безособовість, роботизований тип мислення й викладу, що деформує саме уявлення про художню творчість, в основі якої – яскрава індивідуальність.

Взяти щось із буцімто «найчитабельнішого»... Детектив: убогість його перевищує усякі межі. Автори просто забули (а чи й не знали), як створюється атмосфера загадки, страху, небезпеки, тривожного очікування у класиків детективного жанру Артура Конан Дойля, Едгара

По, Агати Крісті, Жоржа Сіменона, Джеймса Хедлі Чейза... Чи не найбільш саморекламний жанр «фентезі»: еклектична й нудна окрошка з середньовічного лицарства, самурайської етики та насмиканих звідусіль псевдофілософських ідейок... Молодіжна проза (роблена й руками молодих): нескінченне розчісування ерогенних зон і бруральні слововиливи при зворушливій недорозвиненості мислительного апарату, який лишається в ембріональному стані. Спорадичний галас, який здійснюється навколо подібного «творчого продукту», тільки посилює враження, що наших авторів смикають за ниточки спритні й небезкорисливі закулісні ляльководи.

Сумне свідчення падіння й убозтва – не лише літератури, а й охочих до неї споживачів. Це не школа виховання почуттів, а школа їх забруднення. Індивідуальний досвід страждання й боротьби у таких книжках начисто відсутній, як і самі сліди ревної, копіткої праці над словом. Між тим досвід і критерії світової та вітчизняної класики нікуди не поділися. Із тьмяної далечі століть з гіркою усмішкою прозирають у сучасну видавничу каламуть до болю знайомі яскраві постаті.

Ні, серйозна література ніколи не згодиться на роль служниці золотого тельця чи безсилового придатка до засобів масової інформації. Когорта відданих їй людей – в усій повноті й масштабності цього душевного покликання – звузилася, але знає вже й приплив свіжих сил, навіть із наймолодших поколінь. Свою приналежність до цієї когорти на протязі десятиліть з достоїнством і честю демонструє Іван Драч.

Липень 2006 – січень 2007 р.

Володимир Брюгген

Харків

З австрійської поезії

Ингеборг Бахман (1926–1973)

«Я обличчя твоє ховаю...»

Я обличчя твоє ховаю
Од моїх очей заплющених,
Я кохаю тебе смутно, дбайливо,
Ніби пам'ять крихту мелодії.
Я люблю тебе моїм егоїзмом,
Отруеним отрутами —
Трупами нездійснених передчуттів.
Я люблю твої бажання
Лукаві, легкаві —
Ніби блакитні прожилки
В очах п'яних звірят...
Я люблю твої руки бліді, білі,
Оці білі лінії, ції змії,
Що зливаються
В озерцях заплющених віч моїх...
Коли ти покинеш мене,
Мої вії піднімуться
Із глибини твоєї байдужості,
І коли-небудь через тисячу літ
Ти вкоleshся
об мій погляд останній...

З американської поезії

Аллен Гінзберг

Супермагазин у Каліфорнії

Що я думаю про Тебе, Уолте Уїтмене, коли я сновигаю завулками, коли я проходжусь під деревами з болем у скронях, з почуттям гідності позираючи на місяць уповні.

Голодний, натовлений, я шукаю метафор по магазинах, по супермагазинах образів, я входжу в неоновий плід приміщення, марячи про Твої незчисленні повтори.

Які персики, які світлотіні! Цілі родини вештаються магазином – скільки мужів на переходах, скільки жінок перед горами авокадо, скільки хлоп'ят серед помідорів! – і Ти, Гарсія Лорка, що Ти там робиш внизу біля кавунів?

Я бачу Тебе, Уолте Уїтмене, бездітний самітнику, старий волоцюго, – Ти проштовхуєшся до м'яса в холодильнику і позираєш на хлопчаків з бакалії.

Я чую – Ти ставиш питання кожному: «Хто вбив ці свинячі котлети? Почому банани? Чи це не Ти, мій янголе?»

Я блукаю туди і сюди, між скиртами блискучих консервних бляшанок, переслідуючи Тебе в своїй уяві, я – універсальний детектив.

Ми удвох переходимо відкритими коридорами по нашій самотній фантазії, смакуючи артишоки, дмухаючи на заморожені делікатеси, – і завжди обминаємо касу.

Куди ми прямуємо, Уолте Уїтмене? Вже двері зачиняються за годину. І який шлях Твоя борода обере?

(Я торкаюсь Твоєї книжки, марячи про нашу одісею супермагазином, і відчуваю її безглуздя.)

Доки ми будемо тинятися серед ночі самотніми вулицями? Дерева додають тінь до тіні, світло у вікнах, і ми – самотні.

Доки ми будемо волочитись, марячи про загублену Америку любові, серед оцих минулих автомобілів на розпутьях, коли ми нарешті досягнемо нашого тихого котеджу?

О любий батьку, сива борода, самотній старий учителю мужності, що дала Тобі Америка, – Харон скерував жердиною свій пором, і Ти, вартовий човна, стоїш на недогарках і зникаєш у чорних водах Лети?

Стенлі Кюнїтц (1905–2006)

Відкрийте ворота

Крізь місто пекучих палаючих хмар
Я тягну життя за собою в мішку,
Я голий бреду у спокусу тяжку —
Жене мене крові гордливий пожар.

Ось двері урочі, ось повно окрас
Тяжезних карбівок з юначого шляху,
Я смерті своєї здійму костюмаху,
Я гахну разочок – однісінький раз,

Аж стулки застогнуть, аж форми ячатимуть.
Ім'я залишив я, а тілом прочах.
Стою на страшному порозі. В очах —
Поручкались тяжко кінець і початок.

Війна проти дерев

Він продав свій газон «Стандарт Ойл»,
Він жартує з сусідами, він спостерігає,
Як бульдозер, сп'янілий бензином,
Промацує тугу якість землі,
Як підкрадається під гіллястими небесами
До безтурботного коріння дерева.

Цей напад на куці куці бузків
Був лише сигналом до штурму
Старовинних велетнів зелені.

Бульдозери грубо підрізували,
Шматували, калічили, розривали —
З кожним в'язом століття на землю гупало...

Цілий день машини, вантажені в'язами,
Скидали їх, зарізаних під землею.
Гусениці металеві ходили по ходах крота.
Кріт шалів з переляку у темних своїх палацах.
Велетні на коліна впали. Корони зелені спали.
Тряслися в припадочній, як од скаженого сіверка.

Я бачив перелякані тіні дітей,
Що бавилися в дитинство під тінями в'язів —
Зелена сторінка життя пилюгою покрилась.
Я бачив, як розвертались червоні фургони,
Як розганяли дитячі привиди в передмістя,
Засмічені димом, засмучені старістю.

Я бачив, як за борти тікало навтьоки коріння,
Хотіло землі торкнутись – доторкалося до гудрону.
Кричи, Місяцю! На цьому кутку землі
Сталось з деревами те, що сталось...
Я в свідки беру відображення їхніх конвульсій
У маленьких люстерках проїжджих байдужих машин.

Вільям Джей Сміт (1918–2015)

Автопортрет

Яка нагорода знати містера Сміта,
Чиї твори, як дощ в яснодення, такі випадкові!
Хто вважає за радість з ним просто поряд сидіти,
Хто на віддалі ненавидить, безумовно, з тої ж любові!

Його очі за розрізом трохи неначе східні,
Його пальці довгі і білі, неначе вони в намітці,
Його натура м'яка, його рухи і то привітні,
При звуці гонга підскакує він, як риба на сковорідці.

Підборіддя його не роздвоєне, мова його ллється зливою,
Його обличчя чисто виголене бритвою добре правленою,
Його права рука дуже схожа до його лівої,
Його ліва нога паралельна до його правої.

Його друзі – митці, науковці, тузи лікарняні,
За покликанням він слідопит і справді цим не жартує.
Кухонні знаряддя перед ним, як овечки слухняні,
Хоча друзів своїх він поза домом більше частує.

В молодості він був серйозним колекціонером,
Колекціонував він раніше лише коробки сірникові.
А нині – блокноти і капелюхи. Любив кулінарні химерії —
Смачні летючі лисиці – майже дорівнюють кажанові.

На Мальорці не був ні разу, хоч має там досить поклонниць.
Двічі був на Таїті, не обпивався чаєм.
І він рідко (що він, хіба ветеран-марафонець?!)
Зробить два кроки, коли одного вистачає.

Відраза в нього до водіння машин і до квашеної капусти.
Застібку «блискавка» терпить і куртки спортивні носить.
Він зовсім байдужий до карт, хоч не вважа їх розпустою,
Він нікчемний на ковзанах, відчув він це раз – і досить.

Плаче тужно за ним другий бік океану.
А він завжди повертається шляхом, яким приїхав.
Він кличе його по імені, кличе безперестану —
Повернення завжди для нього єдина і справжня втіха.

Повернення завжди з вітром, і вітер він завжди слухає,

Поки шумують хвилі і солоно лижуть руку.
Стелиться темінь в низинах, страх приходить з розпукою,
Він присмерку завжди боїться і цвіркунового звуку.

Він думає більше і більше, бо ж час осідає торосами,
Як том невідомого міфа, відкривається дійсність щоліта.
Прерій високотрав'я оплакує його ридма росами —
Яка нагорода знати містера Сміта!

З англійської поезії

T. S. Eliot
(1888–1965)

Безплідна земля

*Бо Сивілли Кумейську на власні очі бачив я, підвішену в амфорі,
і коли ті хлопці спитали: «Сивілло, чого ти хочеш?» – одрекла вона:
«Вмерти хочу».*

Езрі Паундові, з майстрів найкращому

I

Погребіння померлого

Жорстокий місяць квітень викликає
Бузок заснулий з мертвої землі. Він змішує
Бажання й спогади. Він будить
Застиглий корінь весняним дощем.
Зима нас берегла від холоду, вкривала
Цю землю снігом забуття і годувала
Життя мізерне висохлою бульбою.
Літо нас застукало зненацька, прийшло з-понад
озера Старнбергерзее
Впритул зі зливою; ми сховались в колонаді,
Тоді пішли у сяйві сонця до Гофгартен.
Пили ми каву й довго розмовляли.
Bin gar keine Russin, stamm' aus Litauen,
echt Deutsch¹.
Дитиною гостила я в ерцгерцога,
Мого кузена. Він брав мене на саночки,
А я тремтіла з ляку. Він казав: Маріє,
Тримайся-но, Маріє. І з'їхали вниз.
В горах себе вільнішим відчуваєш.
Ночами я читаю, а взимку на південь їду.
Що то за корінь продовбується, що за галуззя росте
На пустирі каменистому? О сину людський,
Не можеш мовити, ні передбачити. Ти знаєш тільки
Купу розбитих образів, де сонце палить,

¹ Я не росіянка, я з Литви – справжня німкеня (нім.).

Де мертве древо тіні не дає, ані цвіркун —
полегшення,
Де камінь висохлий, де не дзюрчить вода. Лиш
Простяглася тінь під скелею червоною
(Сховайся у тім затінку під скелею червоною)
І я тобі таке щось покажу, ні крапельки не схоже
На тінь твою, що вранці бігає слідом твоїм,
Ані на тінь, що ввечері стрічається з тобою.
Я покажу тобі сам жах у жмені пороху.

Frisch weht der Wind
Der Heimat zu
Mein Frisch Kind
Wo weilest du?²

«Ти рік тому вперше дарував мені гіацинти;
„Дівча гіацинтове – так мене називали“.»
– Коли поверталися ми пізно з Гіацинтового саду,
Ти – з оберемком квітів, з краплями дощу у волоссі,
Онімів я, нічого не чув я, не був я тоді
Ні живий, ані мертвий, не відав нічого,
В серце світла дивився, дивився у тишу.
Oed' und leer das Meer³.

Мадам Созостріс, уславлена ясновидиця,
Мала сильний нежить, незважаючи на те,
Що мала славу наймудрішої жінки в Європі
З колодою карт зловісних. Так, прорекла вона,
Ось ваша карта – Моряк Фінікійський втонулий
(Де були очі – там перли нині. Погляньте!),
А це – Белладонна, Пані Скель,
Володарка Обставин.
А ось чоловік із трьома костурами, ось вам і Колесо,
А тут вам купець одноокий, а ця ось – порожня.
Він щось тягне на спині, та це —
Заборонено мені бачити. А де ж той Повішеник?
Бійтеся смерті від води.
Бачу юрми людей, кружеляють по колу.
Вельми дякую. Як зустрінетесь з панею Еквітон,
Їй скажіть, що сама принесу гороскопа —
Нині пильнуватись не завадить.

Нереальне місто
Під бурою млою зимового ранку.
Пливе натовп Лондонським мостом, так їх багато.
Не гадав я, що смерть потоптала вже так багато.
Зітхання злітали з їх вуст, короткі й нечасті.
Кожен на брук поглядав, кожен дивився під ноги.

² Свіжо вітер вієВ краї батьківщинні,Дитя моє ірландське,Де ж ти нині?(Нім.) – з опери Р. Вагнера «Трістан та Ізольда».

³ Море пустельне, море порожне (нім.).

Пливли вгору і вділ по Кінг Вільям Стріт,
Де Сент Мері Вулнос години відмірює,
З мертвим звуком на дев'ятім останнім ударі.
Зустрів тут знайомого. Спинивсь він на окрик мій:
«Стетсоне!»

Ми ж були з тобою у флоті під Мілами!
Той труп, що ти закопував у садку ще торік,
Чи вже він покільчився? Чи завітне весною?
Чи, може, раптовий мороз його перешкварив?
О, тільки пса тримай чимдалі, цей друг людини
так нас любить,
Він вирве труп той відтіля і струбить!
Ти!
Hypocrite lecteur! – mon semblable, – mon frere!⁴

II

Гра в шахи

Її крісло лискучим троном
Палало на мармурі, люстро її
Серед різьблених колон виноградом обплетене.
Золотий Купідон з-поміж грон вигляда,
(Інший – очі крилом затулив).
Подвоювалося полум'я свічок у семисвічнику,
Зронивши відблиск на столи, і там стрічалось
З щедротним мерехтінням самоцвітів,
Що рясно всипали її футляр атласний;
З флаконів кришталевих та із слонокості
Плинув запах її вишуканих парфумів —
Порошкових, і плинних, і мазей – все це паморочило,
І почуття затоплювало. А повітря свіже,
Що плинуло з вікна, ті пахощі підносило
До свіч, аби ще яскравіш горіли,
І до кесонів дим звивався змійно,
Оживлюючи візерунки ламбрекенів.
У хвилях почорніла деревина, окута міддю,
Палала зелено і жовтожаро, лямована камінням
кольоровим,
Плив різьблений дельфін в тім полиску смутнім.
Над античним каміном була виставлена,
Мов крізь вікно проглядала, – сцена така лісова:

⁴ Брехливий читачу! Мій ближній, – мій брате! (*Франц.*) – рядок з «Квітів Зла» Шарля Бодлера.

Перетворення Філомели, згвалтованої
Володарем варварів. Там досі соловейко
Повнить пустелю голосом цнотливим.
І досі плаче, досі кличе світ,
Б'є в його запаскуджені вуха своїм «тьох-тьох».
А також інші пні, обрубки висхлі часу.
Повідано на стінах: там постаті з'являлись,
Кімнату обступивши, аж вона принишкла.
На сходах човгав чийсь тяжезний крок.
Під блиском там, під щіткою її волосся,
Вогнистими цятками розсипалось,
Словами жевріло і дико затихало.

«Біда мені з нервами нині. Справді, біда.
Лишися зі мною
І не мовчи. Чому ти ніколи ні слова? Скажи щось.
Про що ти задумався? Про що ти? Про що?
Ніколи не знаю, про що ти думаєш. Думай».
Я думаю: ми на алеї шурів,
Де покійники кості свої погубили.
«Що то за гамір?»
То вітер за дверима.
«Що то за гамір знов? Що робить вітер?»
«Нічого. Нічого і ще раз нічого.
Чи
Не знаєш нічого? Не бачиш? Чи справді нічого
Не пригадуєш?»
Пригадую:
Де були очі – нині перлини.
«Чи ти живий, чи ні? Чи в тебе в голові нема нічого?»
Але
О О О – той шекспірівський Бешкет,
Такий грайливий,
Такий блискітливий!
«Так що ж робити? Що робити?»
«Отак зірвись і побіжи на вулицю,
Волосся розпустивши. А завтра що?
Що взагалі нам діяти?»
Гаряча ванна о десятій,
Авто закрите о четвертій, як піде дощ.
За шахи сісти – очі без повік
Заплющити і стуку в двері ждати.

Коли чоловік тієї Лілі з війська вернувся, я їй сказала,
Не добираючи слів, просто сказала їй:
ПОКВАПСЯ, ВЖЕ ПОРА.
Повернеться зараз Альберт, візьми – причепурися.
Він пита, де ж ті гроші, що їх лишав тобі
На дантиста. Бачила я: при мені давав їх.

Чула ж бо, як він нараював: «Лілі,
вони в тебе понавипадали,
Новісінькі встав, бо дивитись на тебе не можу».
І я вже не можу, кажу: «Подумай про бідолаху.
Був у війську чотири роки. Стужився за ласкою.
А коли ти не хочеш, тебе виручать інші».
Ах так? – вона мені. – Я ж їй: а певно, так.
Знаю, кому зобов'язана, – каже і в вічі мені зазирає.
МЕРЩІЙ БУДЬ ЛАСКА ПОРА ВЖЕ ПОРА.
Тобі це не до вподоби, роби як знаєш, – кажу їй, —
Інші тільки чекають, аби його переманити.
Як Альберт покине тебе, пам'ятай: я застерігала.
І не сором тобі, кажу їй, виглядати такою старою
(їй же щойно тридцять перший).
Чим же мушу зарадити, – смутно вона проказує.
То все ті пігулки, приймала їх, щоб викинути.
(Має вже п'ятеро, мало не вмерла від
Джорджа малого.)
Аптекарь казав: «Не турбуйся». Та чулася
дуже кепсько.
Ти справді таки дурненька, – кажу їй на те.
Коли Альберт не залишить тебе, так навіщо,
Навіщо ти віддавалась, коли дітей не хочеш?
МЕРЩІЙ БУДЬ ЛАСКА ПОРА ВЖЕ ПОРА.
Альберт вернувся в неділю. Шинку приготували.
І мене запросили, щоб скуштувала гарячої.
МЕРЩІЙ БУДЬ ЛАСКА ПОРА ВЖЕ ПОРА.
МЕРЩІЙ БУДЬ ЛАСКА ПОРА ВЖЕ ПОРА.
Добраніч, Білле. Добраніч, Лу. Добраніч, Мей.
Добраніч. Па. Па. Добраніч. Добраніч.
На добраніч, вельможні пані,
На добраніч, любі пані. Добраніч. Добраніч.

Ш

Вогненна проповідь

Намет ріки роздерто; останні пальці листя
В підмоклій глині берега втонули. Вітер
Безголосий перетинає землю буру. Німфи відїхали.
Мила Темзо, тихо плинь, поки пісню викінчу.
Не спливають в нурті порожні пляшки,
папірці з бутербродів,
Ні шовкові носовички, ні недокурки,
Ні інші свідчення про літні ночі. Німфи відїхали.
Десь поділися, не лишивши адреси, їх друзі

Згаяли час і щезли – нащадки директорів з Сіті.
Над хвилями Женевського озера сів я та й заривав...
Мила Темзо, тихо плинь, поки пісню доспіваю.
Мила Темзо, тихо плинь, – глуху пісню і недовгу,
Та нахабне за собою чую в подуві морозу
Кісток глухе торохтіння й хихотіння, як погрозу.

Щур прошмигнув м'яко серед трав, серед зел,
Поволік черевце ослизле пониззям береговим,
Коли я рибалив у каналі затхлому
В надвечір'ї зимовім, близько: ген за газівнею
Я міркував про смерть королевича-брата
І загин короля-батька, що в смерті його попередив.
Голі тіла білили на березі серед болота,
На сухім, приземкуватім горищі кості лежали,
Лише щур прошурхотить по них вряди-годи.
Ввижається мені, що в тиші чую за плечима
Одлуння то клаксонів, то моторів. Разом з ними
У повесінні до пані Портер їде Суїні.
Висяває над пані Портер та її донькою
Молодик-місяченько ясною долонькою,
Вони ніженьки миють содовою водою

Et o ces voix d'enfants, chantant dans la coupole!⁵

Тюїть, тюїть, фюїть.
Тьох, тьох, тьох, тьох, тьох.
Таке бруталне гвалтування!
О Терю!

Нереальне місто
Під бурою млою зимового полудня.
Пан Евгенідес, гендляр зі Смірни,
Неголений, з повними кишнями родзинок
(До Лондона дістається без ускладнень —
на акредитиви),
Запросив мене ламаною французькою
Спершу на снідання до готелю «Кенон Стріт»,
А потім ще на уїк-енд у «Метрополь».
Фіалкової години, коли очі та спина
Підносяться над конторками, коли машина людська
Вичікує, дрижить в нетерпінні, наче таксі,
Я, Тіресій, хоч і невидючий, два життя запізнав,
Я, дідуган з зів'ялими грудьми жіночими,
Бачу – несе всіх додому фіалковий час вечірній.
Мандрівника, що з мандрів повертається,
Друкарку, що прибирає рештки снідання, затоплює

⁵ О ці дитячі голоси, що співають під куполом! (Франц.) – з сонета Поля Верлена «Парсіфаль».

Грубу і виставляє на стіл консерви.
За вікном простяглась ризиковано,
Сохне її комбінація, сонцем вечірнім осяяна.
Рейвах такий на канапі (вночі – її ліжко),
Панчохи й пантофлі, сорочини й корсети.
Я, Тіресій, дідок із вим'ятим вим'ям,
Передбачив усе, що буде, все збагнув до кінця
І очікував гостя сподіваного.
Онде ж і він: коростявий молодичок,
Клерк з найдрібніших. Поглядом відпиха,
Виступає понуро. На ньому пиха,
Як шовковий циліндр на бредфордському мільйонері.
Час підходящий, як він сподівався.
Скінчила їсти, сидить та й нудьгує.
Знає: в бажаннях збайдужіла,
Та піддається його пестошам безвільно.
Нетерпеливиться йому – іде на приступ зразу.
І поповзом рука – не зустрічає спротиву.
Його пиха взаємності від неї не жадає.
Досить з нього приємності й такої.
(І я, Тіресій, на все те надивився,
Сподіяне на ліжку чи канапі,
Я, той, який сидів під муром Фів,
Приймав із вуст конаючих слова прощання.)
На довершення по-батьківськи цілує
І в сутінках навпомацки човгає по сходах...
Одвернувшись, вона в люстерко смутно поглядає
Байдуже: коханець пішов чи ні, позіхає,
І чує в собі ледь дозрілу полегшу чи задавнену втому:
«Добре, що вже по цьому, славно, що вже по всьому».
Коли вже пані согрішити привелося,
Вона бере голівоньку в долоні,
Пригладжує шорстке своє волосся
Й міня платівочку на грамофоні.
«До мене линула ця музика над плесом»,
Бігла вздовж Стренду, по Квін-Вікторія-стріт.
О Сіті, Сіті, я часом вчуваю,
Стоячи перед баром на Лоуер-Темз-стріт,
Солодкий подзвін мандолінних струн
І брязк, і галас зсередини, де рибалки
Тиняються опівдні і де стіни
Великомученика Магнуса святого,
Де пишноти і золота іонійського премного.
Нафтовий випар
Вдаряє у ніс
Баржі на вибір
Вітер на течію зніс
Багряні вітрила
Вгору

Крила важезні звели
Баржі долають вали
Тягнуть колоди
По Грінвіч попливли
Повз Острів Псів
Weialala leia
Wallala leialala
Єлизавета і Лестер
Весло до весла
Об стерно собі терлася
Хвиля й несла
Човен рудозлотен
Мушля золота
Хвиля за хвилею
Берег огорта
За лагідним вітром вниз
Видзвін дзвонів
З білих башт нісся
Weialala leia
Wallala leialala
«Трамваї й дерева обсипані глиною.
Гайбері породило мене. Річмонд та К'ю
Погубили мене. В Річмонді розтулила коліна я,
Навznak лежачи на вузькому денці каное».

«Мої ноги в Маргейті, а серце моє
Під ногами у мене. Коли ж він прохолов,
То плакав та обіцяв: „Нове життя настає!“
Я ж промовчала – хіба ж мені вірити знов?»

«В пісках Маргейту
Не можу поєднати
Ніщо з нічим.
Нігті поламані, руки брудні,
Бідні люди, вам чекати ніщо з нічим,
Ні на що сподіватись»,
la la
До Карфагена потім я прибув,
Палаючи, палаючи, палаючи.
О Боже, вирви мене.
О Боже, вирви,
палаючи...

IV

Смерть від води

Флебас-фінікієць, два тижні вже мертвий,
Забув чайок ячання і морські коливання,
І зиск, і втрату.
Шепотливі нурти підводні
Його кості вилизали. Він у вир поринув,
Вернувшись у юне поліття, і життя повторив,
То вгору підносячись, то спускаючись.

Поганче а чи іудею,
О ти, стерничий, що бурю обходиш поворотом стерна,
Згадай Флебаса, що був гарний і стрункий, як ти.

V

Що нагримів грім

По кривавім блиску смолоскипів на лицях спітнілих,
По крижаній тиші садів,
По злій агонії на кам'яних майданах,
По зойку та по лементі,
По льохах, палацах, по відлунні,
На горах далеких громів весняних
Хто живий був, нині покійник,
Ми, що живими були, нині конаємо
З дрібочкою терпцю.

Нема тут води, тільки скеля голісінька,
Скеля безводна й піщана стежина,
Що високо в'ється на верхогір'я.
Гори скелясті, скелі безводні.
Була б тут вода – зупинилися б, напилися б,
Ні спинятись між скель, ні помислити,
Піт тут сухий та піщане кайдання.
Якби ж вода зажебоніла поміж скель!
Мертвотна паща гір, їй сплюнути несила.
Ніхто не стане тут, не сяде, не приляже,
Тут між хребтів немає навіть тиші,
Лише сухий безплідний грім.

Тут навіть самоти немає серед скель,
Лиш набурмосені червоні лица кплять
З дверей порепаних осадкуватих глинянок.

Якби ж то тут вода була!
А не скеля
Якби ж то скеля
Та ще й вода
І вода
Й джерело
Криниця між скель
Якби ж вода співала
Не цикада
І не трава суха
Якби ж тремтячий голосок води у скелі
Де дрозд-пустельник в сосонках співає

Крап кап крап кап кап кап кап кап
Та нема тут води

Хто ж той третій, що завше йде обіч?
Коли рахую, то лиш ти та я,
Та коли гляну перед себе на стежку білу,
То завжди третій є, що поруч тебе крокує,
У плащ рудий загорнутий, під каптуром.
Не відаю: то чоловік чи жінка.
– Так хто ж отой, що збоку біля тебе?

Що то за звук повис в повітрі високо
Чи лемент материнський зболений
Що то за юрми в каптурах рояться

Табуном на землі поколотій на рівнині
І тільки обрій плоский їх вміщає
Що то за місто ген та над горами
Трощиться, перетворюється, вибухає у фіалковій імлі?
Вежі повержено
Єрусалим Афіни Александрія
Відень Лондон
Неймовірно

Натягла ніби струни коси чорні-чорнющі
І заграла на них собі жінка зашепотіла
Серед іскор фіалкових крил лопотіння
Кажани з лицами немовлят свистіли
І сторч головою повзли по стінах зчорнілих
Спогади дзвонів дзвонили ті що години міряли
І сторч головою вежі в повітрі стояли
І линули пісні з порожнечі цистерн

та висхлих криниць
В запалій норі в осередді гірському
В променях місяця трави співають
На розритому цвинтарі біля каплиці
То порожня каплиця притулок для вихорів
Вони термосять дверима незачиненими
й вікнами без шибок
Вони висушують кості які вже не скривдять нікого
Лиш півень стоїть на кривельнім гонті
Ку-ку-ріку ку-ку-ріку
В спалахах блискавки. Потім вологий повів
Дощ напророчив

Ганг висихав, незворушні листки
Чекали дощів та хмари похмурі,
Громадились віддаля, ген над Гімавантом.
Гороїжились джунглі між тихої тиші.
І гримнув грім

DA⁶

Datta: чому ми себе присвятили?
Друже, кров бурунить у серці.
Жахлива відвага в хвилю слабості,
Вік мудрощів її повіки не затре.
Отим, єдино тим в житті ми існували,
Чого не відшукати по некрологах,
Ні в згадках, павуками переплетених,
Ні під печаткою, яку нотар зламає
В помешканнях спустілих наших.

DA

Dayadhvam: почув я, коли ключ
Раз повернувся в замку, один-єдиний раз
Про ключ з нас кожен думає, кожен в тюрмі своїй.
І, мислячи про ключ, в'язницю кожен стверджує.
Тільки в сутінках в небеснім видінні
Мертвий Коріолан на хвилю оживає.

DA

Damyata: човен відповів,
Весло долоні, що знає і вітрило, й весло,
Спокійне море було, твоє б серце відповіло,
Весло на запросини, ритмом слухняним відповіло
Долоням кермуючим.

Сидів я на березі

Та рибалив. Позад мене рівнина неродюча.

Чи дам я лад землям своїм нарешті?

Ой, міст Лондонський падає, падає, падає.

⁶ Datta, Dayadhvam, Damyata – слова творця світу Праджapati з давньоіндійської книги «Упанішади». Три тлумачення слова «DA»: «давай, співчувай, владарюй».

Poi s'ascese nel foco che dli affina⁷
Quando fiam uti chelidon⁸ – Ластівко ластівонько
Le Prince d'Aquitaine à la tour abolie...⁹
Хай підпруть уривки ці мою руїну.
Та Бог з тобою. Ієронім шалений.
Datta. Dayadhvam. Damyata.
Schantih schantih schantih¹⁰.

⁷ І зник в очисного вогню лавині (Данте «Чистилище»).

⁸ Стати б мені ластівкою (*латин.*).

⁹ Аквітанський принц біля руїн вежі... (*Франц.*).

¹⁰ Закінчення однієї з книг «Упанішад», що означає «мир, вищий за всяке розуміння».

З балкарської поезії

Кайсин Кулієв
(1917–1985)

Вечір

Мій вечоре, я знав, що ти грядеш,
Що кроки ти не забариш урочі,
Що світ густою тьмою ти заллеш
І ніч наблизиш ти – посланець ночі!

О вечоре, ти вже мій день зборов,
І нас одною ливною зв'язало.
Ти не прийти не міг, і ти прийшов
Таким, яким ввижавсь мені, бувало.

Хоч би й схотів я – сил не стане всіх,
Міцніючи, розкрять громом тишу...
Я полудня в полудень не беріг,
Об чім сумую й думаю частіше.

Ти, вечоре, не зраджував мене —
Вечірні сили я на тебе трачу.
Я бачив ранок, зустрічався з днем,
Тепер, мій вечоре, твоє лице я бачу!

Як всі погаслі мешканці землі,
Ні дню, ні ранку я не дорікаю.
Ніщо не вічне. Та на вічнім тлі
І ти не вічний – це я добре знаю.

Я бачив гори, і зелений гай,
І птахів, битих в шалі ураганом.
Ти, вечоре, сповив усе туманом,
І все ж тебе благаю я: «Загайсь!»

Як, вечоре, не темно – все одно
Існую я: в передпокої ночі
Я бачу вулицю, і вікна бачу отчі,
І дівчину, яка спішить в кіно.

Мій вечоре, побути дай з людьми,
Будь добрий і продовжи мою долю,

І здатність розуміти не візьми,
І не карай байдужістю до болю!

Згас полудень, мій вечір засинів,
Тож довше ти дивися в мої очі.
Не винен я, а ти – і поготів.
Невідворотна зміна дня і ночі.

«До кори чинари притулюсь...»

До кори чинари притулюсь
Я своїм неголеним обличчям,
Може, її спокоем проймусь,
Що пронесла крізь усі сторіччя.

І моя неголена щока
Ледь торкнеться до кори сухої,
І небес захмарена ріка
Нам уділить протіні легкої.

До чинари ніжно притулюсь,
Обійму я стан її руками,
Може, її спокоем проймусь,
Бо ж спокійні сніг, трава і камінь.

І подаленілий шум ріки,
Запах чебрецю і запах м'яти
Доторкнеться ніжно до щоки
У чинарнім шумі розіллятий.

Земле рідна, ти завжди була
Крилами мого ясного льоту.
Земле рідна, ти мені дала
І печаль, і радість, і турботу.

Дах дала і золото хлібів,
Дні у сонці й зоряниці грізні,
Ніжний солод молодих гріхів
З гіркотою покаянь запізніх.

Диво творення дала пісень,
Світло й тіні – все це не примари.
Просте щастя: в нещасливий день
Притулитись до кори чинари.

«Де піч не з вогником...»

Де піч не з вогником,
Там хліба не буває.
Хто меле язиком,
Той мудрості не знає.

Земля ж бо не кричить,
Хоч і пшеницю родить.
І в горах тур мовчить
Відважної породи.

Мовчазна теж зорить
Зоря, хоч всіх світліш.
Орел і той мовчить,
А в нього зір – мов ніж.

Бочки, сповиті сном,
Мовчать – вино у кожній.
Розкажуть про вино
Лише бочки порожні.

«Коли слово „честь“ і слово „совість“...»

Коли слово «честь» і слово «совість»
Ти в скептичній змішуєш полові,
І обсміюєш ти незчисленно
Землю рідну і траву зелену,

Їжу ту, що смачно ти жуєш,
Воду ту, що так жагуче п'єш,
Смійся ж над усім – презирства дим
Над іменням батька негучним,
Й матір їсть насмішок їдь зухвала,
Бо ж тебе в колисці колихала.

Ти забув, що за гірським законом
Предок твій життя вінчав би сконом,
Ніж безчестя скуштувати сором.
Предок твій був вірний рідним горам,
Честь свою він до життя рівняв,
Швидше б він вогнем себе пойняв!

Скажуть «совість» – ти махнеш рукою,
Пахне честь тобі старовиною,

Та коли уже ти станеш глиною,
Щезнеш геть рікою швидкоплинною,
Світом все ж – і це не випадковість —
Рухатиме честь і рухатиме совість.

«Журитися не варто в смутен час...»

Журитися не варто в смутен час,
Що от жінки – не янголи у нас.

Самі ми теж не янголи, либонь,
Хоча, можливо, інколи крилаті,
Коли жінки дарують свій вогонь
Й нас пригощають на своєму святі.

Ніколи я не бачив янголиць,
Крил не торкав, не цілував їх лиць,
Не повторяв імен таких оманних
В госпіталях, в палатах лікарняних
Й, повержений, все ж не лежав я ниць.

І не у янголів у дні біди
Просив я хліба, солі і води.
У дні минулі та ж лукава врода
Манила зором грішного мене
І не безплотним янгольським вогнем —
Жіночим, бо ж не янгольська природа.

У радості я з ними танцював,
А в смутен день і плакав, і ридав,
Розраду в них у дні знаходив чорні.
Як це прекрасно, що жінки якраз
Із плоті грішної таки сотворені,
Святі і дивно грішні водночас —
З них світло нетутешне йде на нас.

«Світ знову повен страхів, неспокійний...»

Світ знову повен страхів, неспокійний.
Війна десь знову грає в свій ріжок.
А в горах, тут, мов батько мій покійний,
Спокійно горець уклада стіжок.

Сьогодні, як в минулі всі віки,
Дзвенить коса, кладе в покіс травини,

І свіже сіно пахне залюбки,
Аж ним пропахли в небесах хмарини.

Руйнуються підвалини твердині,
Біда готова світ сповити в тьму —
Копиці сіна, скошеного нині,
Стоять, мов сотні літ колись тому.

Стоїть косар і, мов його предтечі,
Словами діда, тож послухай ти,
Шепоче ліс і лист кладе на плечі,
Шепоче: «Од життя не утекти!»

Я бачу: вийшли буйволи юрбою,
Вигострює орел свій влучний зір,
Неначе зброї, вогневої зброї
Не вигадали люди до сих пір.

Лягає сонце косарю на плечі,
Палає неба синя дивина,
Неначе світ, де наступа мій вечір,
Не нажахала жодна ще війна.

Граблями підправляє стіг спокійний,
Поважний горець, мов його стіжок,
Неначе всі вже відгриміли війни,
Кладе косар косу на моріжок...

«Минув твій полудень, прийшов вечірній час...»

Минув твій полудень, прийшов вечірній час.
Всьому своя пора – іде вже ніч до нас.
Як на порозі стійкості бракує,
Бо ж ти не вічний – не бентежся всує,
У наших гір і скель учися повсякчас.

І не жахайся блискавок. Тривоги
Стрічай без ляку в дощ і снігопад —
Бери за приклад сміливість дороги,
Що мовчки терпить сніг, і дощ, і град.

На заметільнім, на нічнім порозі
Візьми за приклад сад, де буйні соки сплять,
Де білі стовбури аж кречуть на морозі,
Але даремним гнівом не грішать.

Народ малий наш, та в його іменні —

Терпіння горде батьківських осель.
Сказав мудрець: «Лише стійкі – блаженні!»
Візьми за приклад стійкість наших скель.

І заздри тому лиш, хто сміло з хуртовиною
Іде на прю, зневаживши грізьбу,
Лиш тому, хто лишається людиною,
Людиною і в нелюдську добу.

Лиш тому заздри, хто іде по полю
Й од поту од солоного осліп,
Хто не кляне свою нещасну долю,
Хоча солоний піт, хоча гіркавий хліб.

Не потребую жодної полегші.
Життя моє, ти скрізь мене веди.
Хліби гіркі і днів трудні мережі,
Тож стійкістю мене нагороди.

Життя, прошу: за всякої погоди
Дай будь щасливим з крапельки роси,
Б'є джерело – затамувати подих,
Є квітка – захлинутись од краси.

Сон зимової ночі

Йшов сніг. У холоднім розгоні
летіли сніжинки з імлі.
Я спав, наді мною червоні
тюльпани Чегема цвіли.

Йшов сніг. І, закутана в чари,
дрімала душа у траві.
Йшов сніг. Зеленіла чинара,
цвіли мої сни зимові.

Пам'яті матері

1

«Допоки мати є, – казали звіддавен, —
в душі світа».
Як я тепер в це вірю!
І в найчорнішу мить світився біло день,

бо неньчина зоря не гасла у сузір'ї.
Тепер її нема. І світла дивен квіт,
що сяяв у душі,
опав на гострім зламі.
І вперше ранок не прийшов у світ:
удосвіта погасла тихо мама.

2

Як плакав я малим, коли у сні
ввижалося страшне: померла мати!
Той сон, як грім, будив і на війні,
навіть тоді, як спали всі гармати.

Поквапно слав трикутники з війни
і ждав, холонучи, вісток од мами.
Сьогодні ж наяву хилюся до труни,
як дерево, підтяте блискавками.

3

Я кулі не шукав. Але в бою
ішов у рїст, як личило солдату.
Бо вірив: коли стрїну смерть свою,
мене оплаче, не забуде мати.

І легше йти в атаку нам було,
і впасти легше на жаккій дорозі:
не лиш слова нас брали на крило,
а й сльози наших матерїв. І сльози.

4

А неньки тих, хто їх ранїш ховав,
напевне ж, не були моєї гїрші.
Як рано снїг синам на скронї впав!
Тепер він і мені у скронї дише.

І я хилюсь до сирїт у журї,
як журавель в замерзлому озерці.
Єдиний раз нас ранять матерї.
Тепер та рана – і в моєму серці.

5

Здолавши скелі і правічний ліс,
знесилений, в морози тричі кляті,
вертавсь додому і душею грівсь
біля твого негасного багаття.

Тепер між нас лягли такі хребти,
закуті в крижані, холодні лати,
які мені довік не перейти.
Вже не дійти мені до тебе, мати!

6

Тепер твій голос чую лиш у сні:
така далека далеч поміж нами!
І квіт очей, і образ твій мені
однині лиш у сні приходять, мамо!

Вже не схилюсь до рук твоїх повік,
які ні разу не принесли болю:
між нас мости зламав страшний потік.
Хіба що в сні побачуся з тобою...

7

Ти рано мужа втратила.
І ми
росли, малі, під горем та бідюю.
Та й в чорний день між добрими людьми
душа твоя світилась чистотою.

І в тузі по отецькій стороні
все віддавала синові своєму,
щоб малося йому на чужині,
як в рідному, далекому Чегемі.

8

В чужім краю, втомившись од розпук,
до пліч твоїх щочкою притулявся,
і танув полиновий дим розлук,
і я в дитинство знову повертався.

І чувся шепіт отчої ріки,
так наче ми вернулись в давнє наше.
І сніг чегемський падав крізь віки,
і чуб голубили вітри Кьок-Таша.

9

Вже посивілий, до твоїх колін,
було, схилося в сутемінь зимову.
І одпливе перейдене, мов тїнь,
і я собі хлоп'ям здаюся знову,

що, бавлячись, в далекім напівсні
впіймав жар-птицю з чарівного дійства!
Ніколи вже не вернуться ті дні,
і я не повернуся у дитинство!

10

Ховали матір. Вересень вповні
стояв, налитий літеплом, мов чара.
О, як білили гори вдалині!
Мені ж вони здались чорніші хмари.

Той скорбний день мого каяття
такий був світлий, в сонячній поливі,
як все прожите матір'ю життя,
Її надії, сльози і молитви.

11

Без тебе, мамо, перша віч спливла.
Тобі ж тепер нема ні дня, ні ночі:
ти перейшла за грань, де править мла.
Ні дощ, ні сніг тобі не зашепоче.

Все, як було: по колу йдуть світи.

Згортає вітер у чинарах крила.
Лиш місяць, що лице твоє світив,
в цю ніч освітлює твою могилу.

12

Біжу в твій дім од горя й самоти,
забувши, що тебе забрало лихо.
«Хоч вік шукай, та матір не знайти!» —
чинари плачуть на подвір'ї тихо.

Шукаю! Марне: не озвешся ти.
Лиш сум останнім журавлем кигиче.
Кричу! Та холодно мовчать світи...
О, горе всім, хто матір не докличе!..

13

«Негоже плакати мужу!» – так мені
ти говорила в мить мою найважчу.
Прости, що, зломлений, в самотині
Я над могилою твоєю плачу.

Прости, що вперше, як мале дитя,
тебе ослунавсь і ридаю скрушно.
В цей чорний вересень мого життя
я вперше, мамо, заповіт порушив!

14

«Не плач. То світ нас, матерів, беріг
од горя – пережити горе сина.
І коли смерть прийшла на мій поріг,
так мусить бути: я сама просила.

Просила всі літа її,
коли
зорі молилась в надвечір'я сині.
Хай душу не заступить тень імлі!
Мужайся, закликаю тебе, сину.»

15

«Лишаю одного. Прости, молю,
мене, дитино, в цю тяжку годину,
що вперше завдаю тобі жалю
своєю смертю. Не моя провина.

Я віджила. Аби лиш ти в путі
не спотикався і не знавсь з бідною.
Раділа я, що син мій при житті
ні разу не покрити себе ганьбою.»

16

«Лишаю самотнього. Прости!
Хто ж голову твою тепер прихиле?
Та знай: як честі й правді зрадиш ти,
я зариваю і в тісній могилі.

Будь мудрим. Важко полишати світ,
та жити не легше – пам'ятай до скону.
Донині серцем берегла твій слід,
тепер моя могила – оборона».

17

Так говорила ти в останній час —
мій судія, моя свята наука.
Коли, було, на манівці збивавсь,
на правий шлях вела мене за руку.

Ти в спадок полишила доброту,
сердечну мудрість і любов велику.
Душі твоєї світлу висоту
я прагнутиму осягти довіку.

18

На смертнім ложі вірила вона:
«Не плач, ми ще побачимося, сину».

Той голос тихий серце протина,
коли в журі дивлюсь на верховини.

Однині ті слова в мені завжди...
Та знов на гори подивився тужно.
«Вам не зустрітись повік. Не жди», —
сказали мені гори незворушно.

19

Гарсія Лорко, брате мій!
Як жаль —
вона читать не вмiла! Коб умiла —
зі мною б разом по тобі печаль
по-материнськи в горах подiлила.

Вона б сльозою вмiла день і смерк,
і весь Чегем хиливсь би з нею в горі.
Тепер їй не оплакати нашу смерть —
я сам її оплакую у горах.

20

Я нині горя скуштував того,
що й вас не обмине, рокує досвід.
«Чи мати вмерла в тебе одного?
О, скільки матерів пішло на той світ!» —
ви скажете.

То – істина, на жаль.
Та як вмира твоя – здається, часе,
що тільки ти зазнав таку печаль,
звідколи в груди попiл б'є Клааса!

21

«Роби добро! У цьому смисл всього.
Як друг на камiнь упаде підтято,
не полишай у горах одного,
аби себе й коня порятувати!»

Так навчала ще з дитячих лiт,

так наказала в мить свою останню.
Клянусь твоїй могилі: доки світ,
той заповіт святим для мене стане!

22

Із молока твого я взяв тепло
в поезію. І чистоту, і совість.
В ній сяє мудрістю твоє чоло,
всього життя непогрішима повість.

І я умру. Та що там не кажіть —
не вмре добро, воно в онуках скресне!
І хай мій вірш зі мною щезне вмить,
все ж материнська доброта не щезне!

23

Коли я, люди, хоч одне зерно
на тиху радість висіяв між вами
(нехай не більше крапельки воно),
ви не мені подякуйте, а мамі!

Коли добро приніс хоч раз в житті,
ви не мені подякуйте, а мамі!
Коли не кинув друга у біді,
ви не мені подякуйте, а мамі!

Коли із книг моїх хоча б ковток
ти взяв снаги,
подякуй моїй мамі.
Кому запов у серце хоч рядок —
ви не мені подякуйте, а мамі.

«Учись у Баха, що в минулі роки...»

Учись у Баха, що в минулі роки
В прелюди своє горе виливав.
В співця гірського, що усі мороки
В нехитрій пісні аж на дно ховав.

Печаль невдач в твоїй порі смутенній
Йде хай у музику чи вірш твій – тільки так.

Чинив отак, біль подолавши, геній
І невідомий той співець – земляк.

Пам'яті чегемського ратая

Ти спину гнув на хліб – така була потреба.
І труд без нагород був твій найперший брат.
Ти знав: не падає пшениця з неба,
А падає на землю з неба град.
В Чегемі не було ні срібла, ані злата,
Його земля камінням лиш багата.
Твоя робота – ось в чім долі суть.
Твій сон – робота, вдень – знов на роботу.
Мій пращуре, до сьомого ти поту
Труждався так, що ні в чім дорікнуть!

Явою й сном був шмат малого поля.
На інших була схожа твоя доля.
А день робочий і вночі був, зваж.
Не дуже млин веселе сіяв мливо.
Ти посміхався і казав журливо:
«Як помремо, тоді й спочинок наш!»

Це спадок роду – праця ще з дитини.
Такого скарбу золоті крихтини
Ти взяв у душу, спину тяжко гнув.
До крові руки стер, збивав ти ноги,
Трудився так, що клаптик твій убогий
Здавався людям більшим, аніж був.

Весь вік ти горбився, весь вік трудився,
В аул вертався, танцював, молився,
Не кров чужу, а піт свій ти пролив.
Ти йшов і тяжко за соху тримався.
В любові ти землі своїй не клявся,
В любові ти не клявся – ти любив.

І смерть прийшла, як був ти за сохою,
Прийшла вона дорогою лихою
І повела за потойбічний кряж,
Куди і ми підем вслід за батьками,
Її, напевно, ти зустрів словами:
«Як помремо, тоді й спочинок наш!»

«Щастя й горя спізнав він немало...»

Щастя й горя спізнав він немало.
Саду власного листопад
Так під ноги війнеться, бувало,
Коли ще і не цвів його сад.

Жив він тихо з дітьми і дружиною,
Але так заглядала нужда,
Що вогонь зимовою годиною
Били злигодні, біла біда.

Шлях гладенький мандрівця не вабив,
Був кривий і вибоїстий все ж.
Він солодким життя не назвав би,
Де ж ти інше у біса візьмеш.

Без труда не давалось нічого.
І добра насудилось, і зла.
Певно ти, кривуляста дорого,
Його щастям солоним була.

Гордим був він, та з тої гордині,
Окрім кпину, ні крихти не мав.
Він тримався, гадаю так нині,
Лиш тому, що писав і співав.

І від нього лиш пісня зосталась
Та, якою разив він пітьму,
Щоб братам його доля здавалась
Ледь світліш, аніж, власне, йому.

«Сон, щасливий сон мені приснився...»

Сон, щасливий сон мені приснився
І над узголів'ям зупинився:
Юний я, ще все життя мені
Бігти по Чегемській по ущелині.

В хлопчику, що так вві сні зорів,
Сам себе я не пізнав одразу.
Жодних ще не скоїв я гріхів,
Ще в житті не каюся ні разу.

Гори білі білими були,

Виснуть скелі зусібіч стіною.
Наді мною клекотять орли,
І ріка гуркоче піді мною.

В мене ще доволі є снаги
Усмішкою світ обдарувати.
На свої помилки і борги
Не шукаю божевільно ради.

Я сміюсь, я не боюсь ніяк
Промахів, ані підлоти злої.
Ще для мене не відомий смак
Картоплини мерзлої гнилої.

Я іду, спекота не пече,
Стрічним людям щиро я радію.
Юний чуб мій ледь набік тече —
Проти вітру ним стріпнути вмю.

Певен сили, яблуком хрустів,
Біг та біг, не почував старіння.
Не добіг іще я до мостів
Страху та лихого збайдужіння.

Я іду – іще ніхто докіль
В мене кулі не спровадив ниці.
Ще і сам я на ворожу ціль
Не здіймав без промаху рушниці.

Юні безрозумні в мене дні.
Не січуть багатства й слави зливи.
Вслід ніхто не кида ще мені
Слів жорстоких, слів несправедливих.

Снилося – іду навстріч меті.
Снилося – ясних пісень співаю
І того, що жде мене в житті,
Я собі ніяк не уявляю.

«Світ знову повен страхів, неспокійний...»

Світ знову повен страхів, неспокійний.
Війна десь знову грає в свій ріжок.
А в горах, тут, мов батько мій покійний,
Спокійно горець уклада стіжок.

Сьогодні, як в минулі всі віки,

Дзвенить коса, кладе в покiс травини,
I свiже сiно пахне залюбки,
Аж ним пропахли в небесах хмарини.

Руйнуються пiдвалини твердинi,
Бiда готова свiт сповити в тьму —
Копицi сiна, скошеного нинi,
Стоять, мов сотнi лiт колись тому.

Стоiть косар i, мов його предтечi,
Словами дiда, тож послухай ти,
Шепоче лiс i лист кладе на плечi,
Шепоче: «Од життя не утекти!»

Я бачу: вийшли буйволи юрбою,
Вигострює орел свiй влучний зiр,
Неначе зброi, вогневої зброi
Не вигадали люди до сих пiр.

Лягає сонце косарю на плечi,
Палає неба синя дивина,
Неначе свiт, де наступа мiй вечiр,
Не нажахала жодна ще вiйна.

Граблями пiдправляє стiг спокiйний,
Поважний горець, мов його стiжок,
Неначе всi вже вiдгримiли вiйни,
Кладе косар косу на морiжок...

З башкирської поезії

Мустай Карім
(1919–2005)

Слово до самого себе

Я перше слово матері сказав,
А друге до землі промовив слово,
Із того часу тільки вчив і вчив,
А вчився, як всі люди, випадково.

Та розуму палюча спрага є
В мені самому! Я люблю поради.
І от уважний до розумних слів
Собі самому слово дати радий.

Хай мчать роки, приборкуючи нас.
Життя копитить, гриву розметавши.
Не шарпайся – хай собі роки мчать.
Терпіння май, будь терпеливий завше.

Не гнися, не хилися в кожен бік,
Верба хай гнеться й інша деревина.
І не тремти без вітру й на вітрах,
Ти ж не осика, ти ж таки людина.

Без жадоби наїдки споживай,
Без поспіху тягни до столу ложку.
І з думкою, що визріла в тобі,
Не поспішай, хай перезріє трошки.

Трутизна й ліки – роду одного,
Та в кожного своя є, брате, міра.
Без міри найгідніших ти не слав, —
Не гань без міри навіть бузувіра.

На місяць вознесешся – не дери
Ти свого носа: сонце завжди вище.
Як з місця ти почесного зійшов,
Не марнослов, що йдеш на кладовище.

Тягар чим важче тисне на плече,
Тим глибше в землю запускай коріння.

Та в труднощах ти завжди гідно жив,
Тож витримай полегші, май терпіння.

З білоруської поезії

Ригор Бородулін
(1936–2014)

Інтеграли на цеглі

*Мулярам Нафтовуду – студентам вечірнього нафтового
технікуму*

П'ять хвилинок перерви ще —
Олівцями працює бригада.
На цеглинах шорстких уцент
Грифель кришиться, прямо досада.

Метушливий метелик присів,
На косинці дівочій тріпочеться.
Як в орнаменті сцени усі —
У трикутниках, у трапеціях.

Ширша обрій, мов дівич-сон.
Рівень виверши – ніжно до щему.
Пахне вапном комбінезон,
Весняним хмаровинням, дощами.

Певно, час вже позбутися роб,
І далеко над двінською кручею
Грім басить, ніби наш виконроб,
Блискавку, мов рулетку, розкручує.

Весняні пригадаються сни
Ген
на верхів'ї будинку
невтомним їм,
Як внизу розв'язали вони
Рівняння з двома невідомими.

«Славлю скатерку чисту...»

Славлю скатерку чисту,
Щойно качалкою скачану,
Чисту-пречисту,
Коли її мати в неділю рано

Застилає на стіл широкий.
Розправляє роги неспішно —
Спереду всі чотири,
Потім розплутує торочки,
І вони, з найм'якшого льону,
За пальці шорсткі чіпляються...
Нарешті почесне місце
Земних і надземних богів
Буханець житній займає,
І скатерть, мов лист кленовий,
З прожилками складок,
Бо качалась в чотири скалки, —
Стає настільною скатертю...

Софійка

Не скажуть у Полоцьку:
Софійський собор.
Тут його називають ласкаво:
Софійка.
Так партизани
Своїх зв'язкових називали.
Так гукав я колись
Доньку сусідську.
Храм Святої Софії —
Софійка...
Тягне руки в блакить,
Мов дві тополинки сухії,
Благає, аби громовиця не вдарила
По засіках заготзерна.
Хліб щоденний —
Ячмінь і жито
Вона затуляє од лютих злив.
На дверях окутих
Вуха скоби одтягує
Замок завушницею пудовою.

Від осколків і куль віспувата,
На світ Софійка поглядає
Очима цнотливими.
Здалеку,
з одинадцятого століття,
Ввечері сон до неї приходить
І сниться аж до світанку.
Незвичним запахом
Вітер дихне з Нафтограду —
Софійка прокинеться:

Стоїть незнайомий,
Од нафти блискучий,
Мов грак на таловині.
Де вона,
Довго Софійка не розуміє.
Здалеку в ранок оцей повернеться.
І тільки такий же рожевуватий,
Як дев'ять століть назад,
Над Двіною над розімлілою – туман...

Моя мова

Стверджують історики і мовознавці,
Що поступово стираються межі націй
І, нібито як пережиток,
віджити повинна обов'язково
Ти, мово нені моєї – моя білоруська мово,
Та, що в мені пойменована – не анонімна,
Та, що по жилах тече моїх
сонним Сожем і Німаном.
Очікую часу дружби людської,
Та не згоджусь, що рідні мови лускою
Були на рибині людства
(хіба тут до полемічності?)
Яка у вічність пливе океаном вічності.
Листя осіннє жаріє, старечо жовкне,
Листя весняне кулачки розтуля з жагою
дитинною.
І коли навіть мова моя і замовкне,
То не зробиться мертвою латиною.
Слова, де кожнісінький звук
Мов мерзла синичка ронить між тернами,
Не стануть медичними термінами.
Цюю мову
Мусять вивчити знову,
Щоб дізнатися,
Як Русь моя, біла
од весняного квіту
і кісток непроханої бридоти
з-під черепастих свастик,
Вільною волею дорожила,
Як з братами і сестрами широко дружила.
Коли мова моя
Увілється в загальний людський океан, —
Потече в ньому стрімко і стримано
Теплим Гольфстрімом

І буде мені серце гріти
Кожним збереженим словом
Споконвічна, як жито,
моя білоруська мова!

«Частенько ми багато каємось...»

Частенько ми багато каємось,
Аж пуп вривається, аж ну
Од хвилювання заїкаємось,
Щоб ртуттю стати десь «на нуль».

А нуль – становища з вигодою,
Тут тільки нашорошуй слух —
Підскочиш, як війне погодою,
Спадеш, як трісне коло вух.

Земля ж з угір'ями та ямами.
Покаявся – й минула січ.
Забули ми, як з покаяннями
Головоньки спадали з пліч.

Не застрашні для правди каїни,
Не встелиш м'яко всім у поті.
Я спотикаюсь —
Та не каюсь,
Щоб не розкаюватись потім.

Спіднички

В довгих і тъмавих сукнях
(Вік-свекор: «І сам не гам...»)
Понуро було і сумно
Веселим дівочим ногам.
Берізками молодими
Світили крізь морок віків
І гасли в завійному димові
На чоботях у парубків.
Під хмарою сукні —
сумно.
Ласкавий який моріг!
І вік молодий голосує
За емансипацію ніг.
В мелодіях катеринки
Сивий погас заповіт.

Нарешті зирнули з хитринкою
Колінця
на білий світ.
За модою —
лиш не спізнитися!
Стережись, парубоцтво, оман!
Все вгору спливають спіднички,
Немов той досвітній туман.
Не місце тут кислій міні.
Як сам себе не мани,
А ніжки в спідничці-міні
Спробуй-но обмини.
Здається,
сиджу на міні.
Тролейбус
у космос летить.
На звабну кульбабу-міні,
Йй-богу ж, дихну —
облетить.
Ну, як обійти стороною
Спідничок цих грішний плин —
Поети і астрономи
Од неба свій зір одвели!..

З грецької поезії

Йоргос Сеферис
(1900–1971)

Заперечення

На пустельному березі білому,
мов голубка свята, безборонна,
шерхлі губи у спразі розкрили ми,
а вода, а вода ж солона.

На піску написали на білому
ім'я спраги – в чеканні завмерли.
Хвиля вдарила вогкими крилами —
ім'я стерлося, море стерло.

З тугими вітрилами, з гарячими крилами
серце в пристрасті мчало наосліп.
Були юні ми. Стали дорослі.
Ми змінили життя – плин змінили ми.

Переклад Івана Драча та Тетяни Чернишової

Засмучена

Терпляче ти на камені присіла,
а вечір примостився на землі,
страждання зайнялося на чолі,
і чорнота очей твоїх доспіла.

Окрилля неслухняних твоїх губ
оголено так, виклично тремтіло.
Ходив навшпиньках вітер-легкоступ,
і прагнуло ридання твоє тіло.

В душі твоїй вже туга пробриніла,
і сліз її дочікувала мла...
Гнучкою ти галузкою була,
що хоче плід гойднути, осміліла.

Ти стрималась, ковтнувши всі жалі,
усмішкою ридань накривши гроно...

Такого ж сенсу надає землі
в холодних зорях синява бездонна.

Переклад Івана Драча та Тетяни Чернишової

Водохрещя, 1937

Заквітчані море і гори ущербним холодним місяцем.
Смоковниці та асфоделі туляться біля скелі.
Глечик ввечері втамував свою денну спрагу.
Закрите ліжко ось-ось розкриється біля кипарисів. Над твоїм
золотим волоссям – зоряне волоття Лебеда та Альдебарана.

Я життя своє тут затримав, своє життя пілігрима.
Затримав у жовтих деревах, у раптових кущах дощів,
Де листя кленове світить на мокрих схилах,
Де жоден вогник не світить на верхогір'ї – отак вечоріє.

Я життя своє тут затримав, своє життя пілігрима.
Риска на лівій руці твоїй, риска маленька.
Тиха подряпина на золотому коліні твоєму —
Такі залишав трамонтан набіглий
На тихому пляжі торішнього літа.
Я життя своє тут затримав і чую
Навколо замерзлого озера голос чужий, замерзлий.

Ніхто й ні про що мене не питає – ніякі зустрічні обличчя,
Навіть згорблена жінка, що немовлятко годує.
Навіть чорна ущелина, чорна до чорного безміру,
Навіть біла рівнина, вгодована снігом білим, —

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.